

ודחינן: אמרי בני הישיבה: **הכא במאי עסקינן: כגון שחירשו ולא עשה בו חבורה** ובאופן זה מחוייב הוא לשלם לו נזק, צער, ריפוי ובושת.⁽²⁾

ופרכינן: **והא אמר רבה: החורש את אביו** [מי שהכה את אביו ועשאו חרש] **נחרג, לפי שאי אפשר לחרישה באוזן בלא חבורה כי טיפתא דרמא** [טיפת דם] **נפלה ליה באודניה** [באזנו].

אם כן, אי אפשר לפרש רישא דמתניתין כגון שחירשו, דאי חירשו איכא נמי חבורה!?

על כרחך, לא עשה בו חבורה היכי דמי, כגון שהכהו על ידו וסופה לחזור ושמעת מינה דמשלם נזק ב"שבת הפוחתתו בדמים".

ודחינן: **אלא הכא במאי עסקינן כגון שגילחו** לשערותיו, והפחיתו מכספו בלא חבורה.

ומתמהינן: אי גילחו, הא מהדר הדר [סופו

אין מתחייבים על אותה עבירה אלא כרת או מלקות.

המכה את אביו ואמו [או אמו] **ולא עשה בהן חבורה**, שאינו מתחייב מיתת בית דין על הכאתו, חייב בכלל — נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת.

וכן החובל בחבירו **ביום הכיפורים** אפילו אם עשה בו חבורה **חייב בכלל** [נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת] ואף על פי שמתחייב כרת, אין הוא פטור מלשלם, היות ואין מיתת בית דין על מלאכה ביום הכיפורים.

האי "לא עשה בו חבורה" דקתני רישא, **היכי דמי** [איך מדובר]?

לאו, כגון שהכהו על ידו וסופו לחזור,⁽¹⁾ ואף על פי כן **קתני: חייב בכלל**, ו"נזק" בכלל, שמעת מינה שבת הפוחתתו בדמים וסופה לחזור משלם "נזק" ולא רק "שבת".

1. כי אם אין סופה לחזור, בודאי יש בה חבורה — רש"י ורשב"א.

2. הקשו התוספות: ואם תאמר ואמאי חייב בכלל, הא דמי כולן נותן?! [קא סלקא דעתין דאם חירשו אינו משלם לו אלא נזק, כמו דקא סלקא אדעתא דתוספות לעיל ד"ה נהי].

וכתבו: ולפירוש ר"י דלעיל דבודאי משלם לו צער ריפוי ובושת ניחא. [ומשלם לו על מה שהצטער בשעה שהכה אותו, ואם החבלה יכולה לגרום לכך שהחרש יחלה יותר וימות צריך לשלם לו דמי רפואתו, וגם משלם לו כמה היא בושתו של אדם כיוצא בזה להיות חרש — תוספות רי"ד לעיל].

ואף על פי שאינו משלם לו שבת, שהרי משלם לו דמי כולו בתורת "נזק" ושבת בכלל,

שאם לא תאמר כך, הרי היות שבודאי תחזור היד לקדמותה, נמצא שהעבד לא ירד בערכו, ומה שייך לשלם לו "נזק", אלא על כרחך אין העבד עכשיו נידון כאילו הוא שוה כמו שיהיה בעתיד — על פי "קהילות יעקב" סוף סימן ה. [וראה שם שרש"י חולק על זה].

ובספר "חידושי בתרא" הקשה דמאי נפקא מינה במה שבני אדם אינם בקיאים בכך שסוף היד לחזור, הא כיון דסופה לחזור, אם כן אין כאן "הפסד", ומאי טעמא מחוייב לשלם את מה שפחתו דמיו של הנחבל!?

ותירץ: גם "סופו לחזור" היזק והפסד הוא, דסוף סוף חסר משהו מגופו, אלא שהאומדנא היא לפי דעת בני אדם, כמה הם משלמים עכשיו על עבד במצב כזה.

ריפוי — **דבעיא אסויי** את הכאב שגורם הסם לחטטים.

שבת — כגון דהוה ניזק מרקיד **בי כובי דבעיא מחוי גוני ארישא ולא מחוי מהנהו קרטופני**. [שהיה רגיל לרקד בחנויות, ולהראות בראשו מיני שחוק כדרך הליצנים, ומחמת החטטים אינו יכול לעשות כן] (5) עד שיתרפא], ואף על פי שלא ביטלו משאר מלאכה, נותן לו שבת זו, הואיל ומלאכתו של אדם זה בכך. (6)

בושת — **איין לך בושת גדול מזה להיות קרח בלא שער**.

ומילתא **דבעיא ליה לרבה, פשיטא ליה לאביי להך גיפא, ולרבא להך גיפא**. כלומר, מה שהסתפק רבה, אם משלם נזק ב"שבת הפוחתתו בדמים", אביי ורבא לא הסתפקו

לחזור ולצמח] **והיינו בעיין**, מה בין צמתה ידו וסופה לחזור, לבין גילחו וסוף שערותיו לחזור ולצמח, ותפשוט מהכא בעיא דרבה! (3)

ורחינן: **אמרי בני הישיבה: הכא במאי עסקינן: כגון שסכו נשא** [סם המשיר את השער] **דלא הדר** [איין השער חוזר וצומח].

ומפרשינן היכי משכחת לה חמישה דברים בכהאי גוונא:

נזק — דהא מום הוא ואפחתיה מכספיה.

צער — כגון **דאית ליה קרטופני** [בקעים בקעים — חטטים] **ברישיה**, (4) **וצווחי מהנהו קרטופני** [סובל מכאבים באותם חטטים, מחמת הסם החריף].

בעל שער.

4. ה"קרטופני" היו קודם שסכו נשא, אלא שעד עכשיו לא סבל מהם, ועל ידי הסם סובל הוא מכאבים — על פי רש"י. ובמאירי פירש באופן אחר.

5. א. כי עד עתה היו ה"קרטופני" מכוסים בשערות, ועתה הם מגולים.

ב. ואף על פי שאינו מחוייב לרפא את ה"קרטופני", מכל מקום היות ומחמתו אינו יכול לעשות את מלאכתו עד שיתרפא, על כן הוא מחוייב לשלם לו "שבת" עד שיתרפא.

6. מכאן הוכיח הרא"ש [פה ב סימן ד] שאת ה"שבת" משערים בכל אחד לפי מלאכתו, ואין משערים באדם בינוני או באדם הבטל ממלאכה ואינו בר אומנות.

מכל מקום שפיר שייך לשנות חייב ב"כולן" משום אחרוני. [אבל לעיל גבי הכהו על ידו וצמתה, אם תימצי לומר שאינו משלם נזק, אי אפשר לשנות חייב בכולן כי נזק הוא עיקר התשלומין].

ולפירוש ר"י [לעיל תוספות ד"ה חרשו] שאם החרש הוא בר אומנות, יש לו דמים, אם כן שייך בו גם "שבת" עד שיבריא, ראה "מרומי שדה".

3. לפי מה שכתבו בתוספות [לעיל פה ב ד"ה שבת והובאו דבריהם שם בהערה] שמדובר דוקא באופן שלא ידוע אם תחזור היד ותתרפא, תיקשי: הלא בגילחו שער ראשו פשיטא שיחזור ויתרפא, ולא היינו בעיין! — "שיירי הקרבן" סוף נזיר וחת"ס.

וצריך לפרש שאם גילחו לגמרי ואין ניכר בו שערות חוששים בני אדם שמא גילחו בסם שאינו חוזר ואינם מוכנים לשלם עליו כמו אדם

ורבא אמר: אינו נותן לו "נזק" אלא דמי שבתו בלבד, עד שתחזור ידו לקדמותה, והיות שלא שילם לו דמי ידו, נותן לו שבת שבכל יום ויום⁽⁹⁾ כמו שנשכרים פועלים בשוק,⁽¹⁰⁾ ולא כשומר קישואין.

איתמר: הקוטע יד עבד עברי של חבירו, ונמצא העבד בעל מום כל ימיו, ואף רבו מפסיד באופן מוחלט את מלאכתו שעשה כשהיה שלם, ובזמן מחלתו מפסיד האדון גם את אותה מלאכה שיהיה ראוי לה לאחר שיתרפא.

אביי אמר: נותן לו "שבת גדולה" [דמי ידו]⁽¹¹⁾ לעבד, שהרי גופו של עבד ירד

בדבר; אביי היה פשוט לו כצד אחד — שמשלם לו נזק, ורבא היה פשוט לו כמו הצד השני — שאינו משלם אלא שבת, ומפרש לה ואזיל:

דאיתמר: הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור — אביי אמר: היות ועתה נפחתו דמיו, נותן לו שבת גדולה [נזק]⁽⁷⁾ וגם שבת קטנה, כלומר, את ה"שבת" משערים לפי מלאכתו של אדם שאינו עושה מלאכה בידו, ואף על פי שכשיתרפא יהיה ראוי לכל מלאכה, הואיל ושילם לו את דמי ידו, אינו משלם לו שיעור מלאכת אדם שלם, אלא כשיעור מלאכת אדם שאין ידו ראויה למלאכה.⁽⁸⁾

ב טו.]

10. רש"י. אבל ברשב"א כתב שנותן לו כפועל בטל של אותה מלאכה שהוא בטל ממנה [כלומר, משערים כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו ליבטל מן המלאכה שהיה רגיל לעסוק בה ולשבות ממנה, שהרי עתה שובת הוא ממלאכה, הכל לפי כובד המלאכה וריבוי שכר, יש מלאכה שטורחה קל וריבוי שכר, או להיפך — על פי רש"י בכא מציעא לא ב ד"ה כפועל בטל.] וכן כתב הרמב"ם [חובל ומזיק ב יא] אלא שחילק בין אם לא חיסרו אבר [וכן אם הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור] שמקילים עליו שנותן לו כפועל בטל, לבין אם חסרו אבר שאז מקילים בשיעור ה"נזק" כפחת עבד הנמכר בשוק, ואין מקילים ב"שבת" ועל כן הוא נותן לו שכר שומר קישואין וכיוצא — "ים של שלמה" [ובמאירי הביא מן הירושלמי שבהכהו ידו וצמתה נותן לו כל שכרו ולא כפועל בטל].

11. יש לדקדק אמאי קרי ל"נזק" דהכא בשם "שבת גדולה"?! ראה לעיל הערה 7.

7. ולהכי קרי ליה "שבת", שפחת דמיו של עכשיו אינו אלא משום שבת, שאינו ראוי לעשות מלאכה בשתי ידיו עד זמן שתחזור ידו — רש"י גיטין מב ב.

8. כל ימים שיפול למשכב, כי לשומר קישואין יהיה ראוי לאחר שיקל ממנו כאב המכה קצת — רש"י שם. [לכאורה גם לאביי נותן לו "שבתו שבכל יום ויום", וראה בתוספות ר"ד שאפילו אם תמצי לומר שמשלם לו כל דמי שבתו מיד, מכל מקום אין ערך נזקו שוה לסכום הכולל של השבת שמשלם אליבא דרבא יותר מאשר אליבא דאביי.]

9. כתב רש"י: נותן לו בכל יום כמו שנשכרים פועלים בשוק. מלשונו משמע שאינו מחוייב לשלם לו מראש על מה שגרם לו לשבות ממלאכתו, וכן כתוב בתוספות שאנץ צא א בשם רבינו אלחנן. [אך יש אומרים שישנה אפשרות לאמוד מראש כמה תעלה השבת עד שיתרפא, וישלם לו הכל מיד — ראה תוספות ר"ד ולהלן צא א ב"שיטה מקובצת" וברמב"ם חובל ומזיק

בערכו, ולו הוא חייב לשלם את הנזק, אבל לרבו אין החובל משלם עבור מה שהעבד אינו יכול לעשות מלאכה כבתחילה.⁽¹²⁾

וכן נותן הוא **שבת קטנה** [כשומר קישואין כל ימים שיפול למשכב] **לרב** על מה שמפסיד את מלאכתו של העבד בתקופה זו.

רבא אמר: בין "שבת גדולה" [נזק] בין "שבת קטנה" [כשומר קישואים] **הכל ינתן לעבד** ⁽¹³⁾ היות והוא הנחבל, וילקח בהן

העבד קרקע והרב אוכל את הפירות של הקרקע כל ימי עבודת העבד עד שישתחרר.

ומפרשין: **פשיטא** [דבר פשוט הוא], היכא **דפיחת אצל עצמו ואצל רבו לא פחת** [ערכו של העבד ירד במה שנעשה בעל מום, אך לא בטלו ממלאכתו] **והיכי דמי כגון דפסקיה** [חתך] **לריש אוניה** [אזנו] **או לריש נחיריה**, באופן זה דבר פשוט הוא **דהכל לעצמו**, כי האדון לא נפסד כלום.

רבו, אם כן מדוע לא נחייב את העבד לשלם לרבו את מה שהוא מקבל כפיצוי על העבודה שאינו עובד?!

יש לומר: עבד שחלה פטור הוא מלעבוד, ויוצא לחירות בכלות שש שנים, אף על פי שלא שימש את רבו כל צרכו, ואף אם היה חולה רוב זמנו, אם עשה מלאכה כל שהיא יצא ידי חובתו כמו שמבאר בקידושין יז א – על פי תוספות.

13. א. כך היא גירסת התוספות בכתובות סה ב וכמה ראשונים. וכתב הרשב"א בטעם הדבר: דיותר שוה לו אכילת פירות של הכל מאשר עצם שבת קטנה בלבד. ופירות היוצאים מן הקרקע כל ימי היות העבד עמו יהיו לרב במקום מעשה ידיו הראשונים – רבינו יהונתן. [יעויין עוד ב"שיטה מקובצת" שהביא כמה ביאורים במחלוקת אביי ורבא עד כמה מחוייב העבד לפצות את רבו במה שהוא מקבל מן החובל].

ב. תוספות בסוגיין [וכן נוטה הרשב"א] גורסים ינתן הכל לרב כלומר, שבת קטנה לגמרי לרב, ושבת גדולה לוקח העבד קרקע והרב אוכל פירות, וכתבו דהכי מסתברא משום דמהיכי תיתי לומר שהעבד יקבל את השבת הקטנה?!

ורבינו יהונתן והרמ"ה תירצו: אי אפשר שתהיה השבת הקטנה לרב וגם השבת גדולה, כי אם כן נמצא שהרב מקבל מן העבד "שתי

12. א. הקשה הרשב"א: היאך אפשר דלא יהבינן לרב טפי, והלא מפסיד הוא דמי מלאכה שהיה עושה העבד מתחילתו, ולקחה מדת דינו של הרב בכך?!

ביאור קושייתו: הרי לעיל [פה ב] שנינו: מדת הדין לא לקחה **שכבר נתן לו דמי ידו**, משמע, שרק היות ושילם לו על ידו, על כן פטור הוא מלשלם על מלאכת ידו, אם כן, איך מהני תשלום דמי היד **לעבד** בכדי לפטור את החובל מלשלם לרב שבת של מלאכת העבד מעיקרא? ותיירץ הרשב"א: מוזיק ודאי לא יהיב טפי מהכי, דהא יהיב בין הרב ובין העבד שבת גדולה ושבת קטנה.

משמע מדבריו שאף על פי שבסברא יש לחייבו בתשלום כפול, מכל מקום אי אפשר לחייבו אלא בתשלום אחד.

ויש להוסיף בביאור הדבר על פי מה שהובא לעיל [פה ב הערה] 11 בשם ר' שמואל: דהא דפטור החובל מ"שבת גדולה" כאשר משלם את דמי היד, אינו משום שתשלום השבת נכלל בתשלום הנזק, אלא שכן הוא דינו: מעשה החבלה מחייב לשלם "נזק", וחיוב זה מפקיע את חיוב תשלומי השבת על מלאכה דמעיקרא. על כן, היות והוא משלם לעבד את דמי ידו, שוב אינו מחוייב לשלם לרב את דמי השבת.

ב. ואם תאמר: הלא העבד מחוייב לעבוד את

משנתינו? לא רבי מאיר היא ולא רבי יהודה היא אלא כדעת רבי שמעון היא נשנית.

דתניא בברייתא: וכולן בין עשירים ובין עניים שביישו אותם, (15) אין שמין את העני לפי עניותו להקל, ולא את העשיר לפי עשרו להחמיר, (16) אלא רואין אותן כאילו הם בני חורין ולא עבדים, שאינם עשירים אלא שירדו מנכסיהם, ואין מעריכים אותם בפחות מכן, והכל שוין בדבר שהרי הן בני

פיחת העבד על ידי החבלה אצל עצמו ואף אצל רבו כגון שקטע את ידו, היינו פלוגתא דאביי ורבא; לאביי: שבת גדולה לרב ושבת קטנה לעבד, ולרבא: הכל לעבד יקח בהן קרקע והרב אוכל פירות. (14)

שנינו במשנה: **בושת** — **הכל לפי המבייש והמתבייש.**

ומפרשינו: **מני מתניתין** כדעת מי נשנית

ראה להלן בהערה 17.

16. שהרי אין לדמי בושתו סוף — רש"י. [וכן כתב הראב"ד בביאור שיטת רבי שמעון: ולמה מוריד העשירים, לפי שאין דמים לבושת העשיר, כי בממון גדול לא יוכל לקבל בושת כמו שויו (וכמו שאמרו פד א) בן חורין מי אית ליה דמי. [וצריך ביאור, וכי בשביל שאין לבושתו סוף, נאמוד אותו כאילו הוא אדם אחר, ולא ניתן לו את מה שמגיע לו?! וב"דברות משה" [נט א יח — ג] פירש את הדבר על פי מה שמצינו לעיל מזו א דאזלינן לקולא בשומת הנזק, ועל כן אין אומדים בקיטע יד עבדו של חברו את היד בפני עצמה, לומר כמה אדם רוצה ליטול כדי לקטוע יד עבד כזה, אלא משערים את כללות העבד — כמה פחת העבד מערכו.]

אבל אכתי צריך ביאור, כי התם ישנם שתי דרכים לשומא: שומא פרטית על היד ושומא כללית על כל העבד, ואזלינן לקולא, מה שאין כן הכא שאין אנו הולכים אחרי שומא אחרת, אלא נותנים לו בבושתו כאילו הוא אדם אחר, ומחיכי תיתי לומר כן!]

וצריך לומר: היות ואי אפשר לשום אותו כמות שהוא, שהרי אין לבושתו סוף, על כרחינו אנו שמים אותו כאילו הוא אדם בינוני.

עוד צריך ביאור: מדוע לענין צער אומדים כל אדם לפי מה שהוא, כמו שכתב הרמב"ם

מלאכות: "מלאכה שכנגד ה"שבת הקטנה" וגם מלאכה שכנגד ה"שבת הגדולה" שהוא אוכל את פירותיה, והרי אי אפשר לכוף עבד עברי לעשות שתי מלאכות, כדכתיב [דברים טו טז]: "כי טוב לו עמך".

14. על פי גירסת הגמרא שלפנינו, וכן משמע מפירוש רש"י. ובתוספות הביאו גירסא: **פיחת** אצל רבו ואצל עצמו לא **פיחת** ופירושו: כגון שהכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור, לאביי בסוגיא דלעיל חשיב "נזק", ולרבא לא חשיב אלא "שבת". ועל כן לאביי משלם שבת גדולה לעבד ושבת קטנה לרב, ולרבא משלם שבתו שבכל יום לרב.

ולדעת אביי, אף על פי שאין העבד מפסיד כלום, שהרי כשיצא מיד רבו יהיה שלם [וכל הטעם שהעבד מקבל "שבת גדולה" הוא כדי שיצא מבית רבו "ביד שלימה" כמו שכתבו תוספות לעיל], מכל מקום היות ויש לזה שם "נזק" זוכה בו העבד ולא הרב. [ב"שיטה מקובצת" הובאו דברי הרמ"ה ומשמע שגירסתו בתחילת סוגיא זו היתה: ואזדו לטעמייהו דאיתמר הקוטע יד עבד עברי של חברו... ולדברי תוספות אלו מיושבת גירסא זו היטב.]

15. כן הוא הפשוט. והרשב"א כתב: פירש הראב"ד ז"ל כולן בין המבייש בין המתבייש.

השתא, מני מתניתין, אי רבי מאיר היא, הרי מתניתין קתני: הכל לפי המבייש והמתבייש ומשערים כל אחד ואחד לפי מה שהוא ואילו לדעת רבי מאיר כולו בהדי הדדי נינהו [כולם שוים]! ? (19)

ואי תימא רבי יהודה היא, הרי מתניתין קתני [להלן עמוד ב] המבייש את הסומא חיוב, ואילו רבי יהודה אומר (20) סומא אין לו בושת?

אלא לאו, על כרחך, רבי שמעון היא.

אברהם, יצחק ויעקב, (17) אלו הם דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: אין הכל שוין בדבר אלא בושת הגדול מעריכים לפי גודלו ואת בושת הקטן מעריכים לפי קטנו.

רבי שמעון אומר: אין מעריכים כל אחד לפי מה שהוא, אלא העשירים רואין אותן כדי לשער את בושתן, כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם; עניים משערין אותם כפחותין שבהן [שבעניים] ולקולא, דכיון דעני הוא, בושתו קלה משל עשיר. (18)

כתב: עשירים גדולים אין דנים אותם בכמה אינם רוצים להתבייש, שמצד עשרו הרי הוא נותן ממון רב שלא להתבייש בכלום, אלא רואים את כבודם מצדדים אחרים, ולענין העושר רואין אותן כבני חורין שירדו מנכסיהם קצת ירידה, מפני שאף המביישים בני אברהם יצחק ויעקב הם ואין בושת הבא מצידם כדאי להחמיר בו כל כך, ומכל מקום העניים הגמורים שנתדלדלו, רואים אותם כפחותים שבעניים, והם שנתדלדלו מכל וכל עד שפרח כבודם, הכל להקל אצל המבייש, ומכל מקום אין אנו מקילים אלא מצד העושר, הא כל שמצד שאר המעלות או הפחיתות הכל לפי המבייש והמתבייש.

19. לפי מה שהועתק מדברי המאירי בסוף ההערה הקודמת משמע שאלבא דרבי מאיר כולם נידונים בשוה, הן מצד ממונם והן מצד שאר המעלות, כי אם תאמר שרק לגבי ממונם אמר רבי מאיר כולם כבני חורין שירדו מנכסיהם ולא לגבי שאר המעלות [כפי שכתב המאירי אליבא דרבי שמעון], אם כן יש לפרש את דברי המשנה "הכל לפי המבייש והמתבייש" לענין שאר המעלות.

20. בברייתא בסוף עמוד ב.

[חובל ומזיק ב טו], ומאי שנא צער מבושת! ? וכתוספות כתבו בטעם הדבר: כי יש עשירים שאין מתביישים יותר מבני חורין שירדו, וכן עניים, ואין יכולין לדקדק עליהן כל כך איזה מהן מתבייש כאילו ירד ואיזה מתבייש יותר או פחות. כלומר היות וקשה לשער את הבושת של כל אחד ואחד על כן תיקנו להשוות את השומא לכולן.

17. נתפרש על פי פשוטו ש"וכולן רואין אותן" מתייחס אל המתבייש, והראב"ד כתב: לא ידענו האי "כולן" אי קאי נמי על המבייש כמתבייש, או על המתבייש לבדו, אבל מדקאמר שהן בני אברהם יצחק ויעקב מיתחזי דעל המבייש נמי קאמר. שאין אומרים זה העני הפחות איך בייש אדם חשוב ועשיר כזה, אלא שזה מורידין דרגא אחת וזה מעלין דרגא אחרת עד שימצאו שוין ויהיו כל התשלומין שוין.

18. כתב הראב"ד: ורבי שמעון מוריד את העשירים אצל העניים המיוחסים, והעניים כפחיתותם, ולמה מוריד העשירים לפי שאין דמים לבושת העשיר. וראה מה שנכתב לעיל בביאור סברא זו, אך לא נתפרש טעם מדוע פוחתים בהערכת בושתם של העניים. ובמאירי

שואלת הגמרא: **מאן תנא להא דתנו רבנן** [מי הוא התנא ששנה את הברייתא דלקמן?]

אדם שנתכוון לבייש את הקטן ולא בייש אלא את הגדול, נותן לגדול שהתבייש, כשיעור דמי בושתו של הקטן שהיה סבור לביישו.⁽²²⁾

אדם שנתכוון לבייש את העבד ובייש את בן חורין במקומו, נותן לאותו בן חורין כשיעור דמי בושתו של עבד שהיה סבור לבייש.

מני מתניתין, הא אי אפשר להעמיד לא כרבי מאיר, ולא כרבי יהודה ולא כרבי שמעון?!

ומפרשינן לקושיין: קא סלקא דעתך מאי "קטן" דקתני — קטן בנכסים [עני] ומאי "גדול" דקתני — גדול בנכסים [עשיר].

אם כן, כמי יש להעמיד ברייתא זו: אי רבי מאיר הוא תנא דברייתא, אי אפשר לומר כן, דהא אמר רבי מאיר: **כולהו בהדי הדדי נינהו** [כולם שוים] בתשלום בושתן, ואילו בברייתא מבואר דאיכא "דמי בושתו של גדול", ואיכא "דמי בושתו של קטן"!?

ודחינן: **אפילו תימא** [יכול אתה לומר] רבי יהודה היא משום דכי אמר רבי יהודה: **סומא אין לו בושת היינו למשקל מיניה** שאם בייש הסומא את אחרים אין מוציאים ממנו ממון, ויליף לה רבי יהודה מקראי [לקמן].

אבל למיתבא ליה, כלומר, לחייב את מי שבייש אותו, **יהבינן ליה**, ומתניתין דקתני: המבייש את הסומא חייב אתיא שפיר אפילו כרבי יהודה, וגם מתניתין דידן דקתני: הכל לפי המבייש והמתבייש, יש להעמידה אף כרבי יהודה.

ומהדרין: והרי אי אפשר להעמיד את משנתינו כרבי יהודה, דהא מדקתני **סיפא** [דמתניתין בעמוד ב]: **המבייש את הישן חייב וישן שבייש פטור ולא קתני נמי**: המבייש את הסומא חייב וסומא שבייש פטור,⁽²¹⁾ מכלל דסבר תנא דמתניתין לא **שנא הכי ולא שנא הכי** ואין חילוק בין מבייש את הסומא לבין סומא שבייש, ובשניהם חייב, אם כן מתניתין דלא כרבי יהודה היא.

אלא מחזורתא [דבר ברור ומחזור הוא]: **מתניתין רבי שמעון היא**, ולא רבי מאיר, ולא רבי יהודה.

21. היא מפאת שהוא פטור מכל המצוות, אבל לענין בושת, דאיכא ילפותא מיוחדת לפוטרו מתשלומין, יש לומר דאף על פי שאחר כך חזר ונתרפא, אין לחייבו. אם כן אתי שפיר דמקשה אי מתניתין רבי יהודה היא אמאי לא קתני סומא שבייש פטור — על פי חידושי רבי מאיר שמחה.

22. א. כי כלפי בושתו של גדול נחשב כאילו

21. להלן עמוד ב אמרו שרבי יהודה פטור את הסומא מכל מצוות ומשפטים שבתורה, אם כן מאי מקשה אמאי לא קתני סומא שבייש פטור, הא ליכא בזה שום רבותא היות ופטור מן הכל! והנה רש"י [לקמן צח ב] והגהות אשר"י [פרק החובל סימן ט] סבירא להו דקטן שהזיק ואחר כך הגדיל חייב לשלם, ומסתבר לומר דאף סומא שהזיק ואחר כך נתרפא בדרך נס יש לחייבו, אם סיבת הפטור בשעה שהיה סומא

דמיכווין ליה, דכתיב [דברים כה יא]: "כי ינצו אנשים יחדו, איש ואחיו, וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו, ושלחה ידה והחזיקה במבושיו". ואף בזו ידרוש רבי שמעון: "במבושיו" — עד שיתכוון לו.

אם כן, כדעת מי נעמיד את הברייתא, הרי כרבי מאיר וכרבי יהודה אי אפשר להעמיד אותה, ואף לא כדעת רבי שמעון, שהרי רבי שמעון פוטר את מי שנתכוון לבייש את זה ובייש את זה, והברייתא מחייבת!?

ומשנינן: לעולם [באמת] תנא דברייתא רבי יהודה הוא, וכי קאמר רבי יהודה: אין לעבדים בושת לאו משום דעבדים אינם בני בושת, אלא דמגזירת הכתוב המבייש את העבדים פטור, ואין צריך למיתבא להו [לתת להם] דמי בושתם [כדיליף לקמן פח א].

ואי רבי יהודה הוא תנא דברייתא, גם זה אי אפשר לומר, דהא אמר רבי יהודה [פז א]: אין לעבדים בושת, ואילו בברייתא מבואר דאיכא "דמי בושתו של עבד"!?

ואי תנא דברייתא רבי שמעון הוא, הא נמי תיקשי: דהא אמר רבי שמעון: נתכוון לבייש את זה ובייש את זה פטור.

ומפרשינן: מאי טעמא? כלומר, מנין לנו שרבי שמעון פוטר את המבייש במקרה זה?

בקטלא [הריגה] מה קטלא אינו חייב לדעת רבי שמעון עד דמתכוון ליה, דכתיב [דברים יט יא]: "וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת" ודרש רבי שמעון: "וארב לו" — עד שיתכוון לו.⁽²³⁾

בושת נמי אינו חייב לדעת רבי שמעון עד

בבייש את זה פטור. וב"שיטה מקובצת" הביא בשם הרב ר' ישעיה דהא דאמרין: והחזיקה במבושיו — עד שיתכוין, לא הוי דרשא מיוחדת לפטור בנתכוין לזה ובייש את זה, אלא דבהך קרא משמע דבעי כוונה, ולרבנן דבקטלא נתכוין לזה והרג את זה חשיב כוונה — הוא הדין לענין בושת, ולרבי שמעון דלא חשיב כוונה לענין קטלא, הוא הדין נמי לענין בושת. וראה בהערה להלן עמוד ב דפלוגתת תוספות ורבי ישעיה הויא בגדר דין כוונה לענין בושת.

ב. הרמב"ם פסק [רוצח ד א] דמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור, וכרבי שמעון. ומאידך לענין בושת פסק הרמב"ם [חובל ומזיק א יד] דנתכוין לבייש את הקטן ובייש את הגדול חייב, אלא נותן לגדול דמי בשתו של קטן, ודלא כרבי שמעון. וכתב בחידושי רבי אריה ליב מאלין סימן עא שהרמב"ם פסק כרבנן שאם מתכוין

בייש שלא בכוונה — על פי ראב"ד ו"חידושי הרי"ם". וצריך לומר דלא דמי למי שהתכוין להזיק ולא התכוין לבייש שמחוייב לשלם דמי בושתו [לעיל כז א], משום דהתם סוף סוף נתכוין אל המעשה שהוא עשה, וכאן הוי כמו שלא נתכוין אל אותו מעשה, וראה "פני יהושע" על תוספות ד"ה ער.

ב. אם התכוין לבייש גוי ונמצא שבייש ישראל לפי דברי ה"פני יהושע" חייב לשלם וה"אור שמח" סובר שהוא פטור היות ולא התכוין לבייש בר חיובא, ולא דמי לעבד, ראה שם — דבר יעקב.

23. א. רש"י. כתבו התוספות: לא ילפינן בושת מקטלא, ולהכי מיבעיא לן תרי קראי: חד לקטלא — דנתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור, וחד לבושת — דנתכוין לבייש את זה

אבל מודה רבי יהודה שיש להם בושת, ולעניין למישם ולהעריך את בושתו של העבד, כדי לתת לבן חורין, שיימינן בהו, בכמה יתרצה עבד זה [שנתכוון לביישו] שיעשו לו בושת זו, (24) ואותה שומא יתנו לבן חורין שהוא בייש.

ואי בעית אימא: אפילו תימא תנא דברייתא רבי מאיר הוא, כי מי סברת לפרש — "גדול" — גדול בנכסים, "קטן" — קטן בנכסים, כדקא סלקא דעתך.

לא כן הוא, אלא "גדול" — גדול ממש [בגיל] ו"קטן" — קטן ממש, ואינו דומה המבייש את הגדול למבייש את הקטן, לפיכך, נתכוון לבייש את הקטן ובייש את הגדול, אינו נותן לו דמי בשתו של גדול אלא דמי בשתו של קטן.

ופרכינן: וכי קטן בר בושת הוא? הלא אינו בן דעת להתבייש!?

ומשנינן: איו, אכן יש קטן שהוא בן בושת,

וכדאמר רב פפא לפרש ברייתא אחרת [לקמן עמוד ב]: שייך בושת בקטן דמיכלמו ליה ומיכלם [שמצטער כאשר מזכירים לו דבר שהוא מתבייש בו]. (25)

הכא נמי בכרייתא דנתכוין לבייש את זה ובייש את זה.

מירי בקטן דמיכלמו ליה ומיכלם. 19-ב

מתניתין:

המבייש את הערום חייב, ומפרש לה בגמרא.

המבייש את הסומא חייב, כי אף על פי שאינו רואה, מכל מקום מתבייש הוא בלבו, כשהוא יודע שזילזלו בו בפני רבים. (1)

והמבייש את הישן חייב, (2) ומאידך — ישן שבייש פטור. (3)

מבייש את עצמו, ואינו מקפיד על מה שהוא עושה, כשמכלימים אותו אחרים הוא נכלם — ראב"ד.

1. מאירי.

2. כי כאשר הקיץ משנתו הרגיש בבושתו, וקא משמע לן דאף על גב דבשעה שביישו לא נתבייש, וכשנתבייש אחרי שהקיץ הרי כבר כלה מעשה הביוש ולא הוי אלא כגרמא בעלמא, מכל מקום חייב — תוספות יום טוב.

3. צריך עיון, מאי איריא הך דנקט ישן שבייש פטור, הא בכל ארבעה דברים [חוץ מנזק] ישן פטור, כמבואר לעיל כו א?!

לאחד ופגע באחר נחשב מעשה ככוונה, ואף על פי כן לעניין רציחה פטור הוא, כרבי שמעון, משום דאף כשאין חסרון מצד המעשה, מכל מקום לענין רציחה נאמר דין חדש דבעינן כוונה אל הנרצח.

24. רש"י. משמע, שמשערים כמה אדם רוצה ליטול כדי להסכים שביישוהו, ולא כמה אדם מוכן לתת כדי שלא יביישוהו. [ומה שכתב רש"י בכמה יתרצה עבד זה כו' הכוונה — אם היה לו ממון.] וב"שיטה מקובצת" בשם גאון כתב: כמה אדם מתבייש אם מביישים את עבדו.

25. על פי רש"י. ובמאירי כתב: שהוא עומד נכלם כשמכלימים אותו. ואף על פי שהוא